

УДК 351.746.1(477)

О. М. Полковніченко

Завдання і повноваження Служби безпеки України щодо забезпечення правоохоронної функції держави

Проаналізовано поняття «правоохоронна функція держави», встановлено особливості та порядок реалізації зазначеної функції Службою безпеки України.

Спеціальні завдання Служби безпеки України закріплені у нормативних актах, які регулюють правоохоронну діяльність її окремих структурних органів чи підрозділів. До таких завдань законодавець відносить: участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних, криптографічного та технічного захисту інформації; забезпечення у встановленому порядку спеціальними видами зв'язку Президента України, посадових осіб органів дер-

© Полковніченко О. М., 2011

жавної влади та органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності; забезпечення Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України урядовим зв'язком з вищим командуванням Збройних Сил України, інших військових формувань, з командуванням військових об'єднань у мирний та воєнний час; забезпечення управління Національною системою конфіденційного зв'язку, її функціонування, розвитку, використання та захисту інформації; виконання в межах своєї компетенції контрольно-наглядових функцій щодо захисту інформації, необхідність охорони якої визначено законодавством [1].

Однак, незважаючи на беззаперечну важливість функцій СБУ, вони так і не дістали законодавчого закріплення у Законі України «Про Службу безпеки України». Лише у ст. 10 згадується про існування в системі Служби безпеки України функціональних підрозділів: розвідки, контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичного, оперативнотехнічного, оперативного документування, слідчого, урядового зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господарського, фінансового, військово-медичного та інших. Зважаючи на те, що частина цих підрозділів є допоміжною і виконує суто внутрішні функції, а інша їх частина виконує специфічні і не властиві для правоохоронного органу функції (розвідувальну, забезпечення урядового зв'язку), а також з огляду на завдання Служби безпеки України, визначені у ст. 2 Закону, до правоохоронних завдань органу можна віднести лише кримінально-процесуальні, оперативно-розшукові, профілактичні та деякі інші. Такий стан речей, безумовно, негативно позначається на реалізації одного з основних завдань цього органу виконавчої влади зі спеціальним статусом – правоохоронної функції держави.

На сьогоднішній день не існує законодавчого визначення поняття «правоохоронна функція держави». Однак аналіз Конституції України, Концепції (основи державної політики) національної безпеки України (1997) та важливих законів України – «Про основи національної безпеки України» (1999) і «Про Службу безпеки України» (1992) – дає змогу вирізнити провідні завдання, які вирішує держава за допомогою функцій забезпечення законності та правопорядку, зокрема: забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина; боротьба з організованою злочинністю; зміцнення законності та правопорядку тощо. Положення ст. 1 Конституції України про те, що наша держава є демократичною, соціальною, правовою, означає, що вся державна діяльність здійснюється на підставі права і в порядку, передбаченому правом, тобто вся її діяльність здійснюється у правовому полі, що потребує своєї охорони і правового забезпечення.

Слід підкреслити ще раз, що у Законі України «Про Службу безпеки України» її завдань щодо реалізації державою правоохоронної

функції не визначено. На думку автора, до завдань та повноважень Служби безпеки України у цій сфері доцільно віднести:

- участь у розробленні та реалізації державної політики щодо забезпечення реалізації правоохоронної функції держави;

- участь у підготовці концепції (стратегії, програми) у сфері внутрішньої безпеки за напрямками діяльності СБУ;

- участь у створенні нормативно-правової бази, необхідної для ефективного забезпечення законності та правопорядку держави;

- постійний моніторинг потенційних загроз державі, які зобов'язані попереджувати і припиняти органи та підрозділи СБУ;

- участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших законодавчих актів заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації;

- проведення профілактичних і оперативно-розшукових заходів щодо запобігання злочинам, їх виявлення, припинення і розкриття, провадження дізнання і попереднього (досудового) слідства у справах про злочини, розслідування яких законом покладено на СБУ;

- вжиття у випадках, передбачених законодавством України, спеціальних заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

- розшук осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням злочинів та в інших випадках, передбачених законодавством України та міжнародними договорами.

Крім цих завдань, доцільно виділити ще й такі, які виконують окремі підрозділи СБУ відповідно до покладених на них завдань щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз (контррозвідки; захисту національної державності; контррозвідувального захисту економіки держави; боротьби з корупцією [2, с. 117] та організованого злочинства та працівників правоохоронних органів; охорони державної таємниці; оперативно-технічних заходів; оперативного документування; спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації) і які визначені у положеннях про ці органи (підрозділи, служби).

Окремо, на думку автора, необхідно виділити коло завдань щодо забезпечення функціонування Служби безпеки України, які, у рамках своєї компетенції, виконують кадрові, фінансові, аналітичні, господарські та інші підрозділи забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України. До таких слід віднести: забезпечення додержання дисципліни та законності в діяльності персоналу СБУ; забезпечення правового і соціального захисту персоналу СБУ; управління об'єктами державної власності; матеріально-технічне забезпечення діяльності органів і підрозділів СБУ; здійснення контролю за правильністю використання матеріально-технічних та фінансових ресурсів і коштів; виробниче та соціально-побутове забезпечення діяльності СБУ та багато інших, які також

визначені у відповідних нормативно-правових актах, що регулюють їх діяльність (положеннях, інструкціях).

На відміну від завдань СБУ, які характеризуються певним ступенем загальності, її повноваження, під якими розуміється сукупність обов'язків та прав, завжди реалізуються у вигляді певних конкретних дій. Повноваження Служби безпеки України щодо забезпечення правоохоронної функції держави дозволяють їй діяти чи утримуватись від певних дій; діяти у чітко передбачених межах або діяти на свій розсуд, тобто, оцінюючи ситуацію, вибирати один із декількох варіантів дій (або утримуватись від дій) чи один із варіантів можливих рішень.

Повноваження СБУ щодо реалізації правоохоронної функції держави, так само як і завдання цього державного правоохоронного органу спеціального призначення, можуть бути загальними, які характерні для всіх її підрозділів незалежно від специфіки діяльності і які відповідно визначені у ст. 24–26 Закону України «Про Службу безпеки України», та спеціальними, які характерні лише для одного або кількох підрозділів СБУ відповідно до покладених на них завдань і які закріплені у відповідних положеннях про такі органи (підрозділи, служби).

Зважаючи на те, що переважній більшості таких положень присвоєно певні грифи секретності («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно») або вони є такими, що призначені лише для службового користування, ми розглянемо загальні повноваження СБУ щодо реалізації державою її правоохоронної функції. Аналіз ст. 24–26 Закону України «Про Службу безпеки України» [3] показує, що такими є повноваження:

- здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з питань забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз;
- здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення, пов'язані з охороною державних інтересів від внутрішніх загроз;
- виявляти, припиняти та розкривати злочини, які посягають на внутрішню безпеку, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України; проводити дізнання і слідство у цих справах, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених злочинів;
- здійснювати контррозвідувальні заходи з метою запобігання, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України юридичними та фізичними особами, які знаходяться на території України;
- брати участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, що є власністю держави [4], сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтере-

сам України;

- забезпечувати захист особистої безпеки громадян і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі надходження від них, членів їх сімей та близьких родичів заяв, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну;

- взаємодіяти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо забезпечення правоохоронної функції держави;

- брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються виїзду за кордон іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил;

- виконувати за дорученням Верховної Ради України або Президента України завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої безпеки держави;

- брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

- вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

- надавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз;

- одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України дані і відомості, необхідні для забезпечення правоохоронної функції держави;

- входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення [5, с. 107];

- використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального

призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, котрі потребують термінової медичної допомоги;

- виключно в разі безпосереднього припинення злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідування осіб, які підозрюються у їх вчиненні, заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на територію і земельні ділянки громадян та оглядати їх з наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин;

- проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [6];

- здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин;

- користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;

- створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України щодо реалізації правоохоронної функції держави;

- виконувати запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав на підставі договорів та угод;

- інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти і дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

- зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства.

Підсумовуючи вищезазначене, треба підкреслити, що деякі завдання та повноваження Служби безпеки України щодо реалізації правоохоронної функції держави, які на сьогодні закріплені у чинному законодавстві, потребують перегляду. У першу чергу це стосується таких завдань та повноважень, як протидія корупції та організованій злочинності. На думку автора, створення окремого спеціального правоохоронного органу з метою боротьби з корупцією та зосередження завдань, функцій і повноважень щодо боротьби з організованою злочинністю в одному із правоохоронних органів системи МВС значно підвищить результативність протидії цим видам протиправної діяльності, унеможливить дублювання повноважень між окремими правоохоронними органами та індивідуалізує їх відповідальність.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що чітке нормативне визначення завдань та повноважень СБУ щодо реалізації державою правоохоронної функції дозволить: 1) підвищити якість оперативно-службової діяльності щодо захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від реальних та потенційних внутрішніх загроз національним інтересам; 2) окреслити об'єкти та обсяг правоохоронного впливу на них Служби безпеки України з метою забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз; 3) визначити систему органів (підрозділів) СБУ та їх структуру, які забезпечуватимуть реалізацію правоохоронної функції держави; 4) запобігати дублюванню завдань, функцій та повноважень органами (підрозділами) СБУ у сфері забезпечення реалізації державою її правоохоронної функції та забезпечити належну взаємодію між ними.

Список літератури: 1. Положення про порядок реєстрації нормативно-правових актів Служби безпеки України з питань контррозвідки, оперативно-розшукової діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці : затв. указом Президента України від 29 черв. 1999 р. № 767/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=767%2F99>. – Редакція від 14.03.2008. 2. Березовський І. Б. Організована нелегальна міграція як різновид організованої злочинності в Україні / І. Б. Березовський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – Вип. 3. – 2001. – С. 144–153. 3. Про Службу безпеки України : закон України від 25 берез. 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. – Редакція від 19.05.2011. 4. Про державну таємницю : закон України від 21 січ. 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>. – Редакція від 24.02.2011. 5. Левицька М. Б. Проблеми нормативно-правового забезпечення безпеки особи як головного об'єкта системи національної безпеки України / М. Б. Левицька // Держава і право. – Вип. 10. – 2001. – С. 212–215. 6. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>. – Редакція від 24.02.2011.

Надійшла до редколегії 20.12.2011

Проанализировано понятие «правоохранительная функция государства», установлены особенности и порядок реализации данной функции Службой безопасности Украины.

A concept «Law-enforcement function of the state» is analysed, features and order of realization of this function by Security of Ukraine Service are set.